

Kitap İncelemesi/Book Review

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 24.04.2022

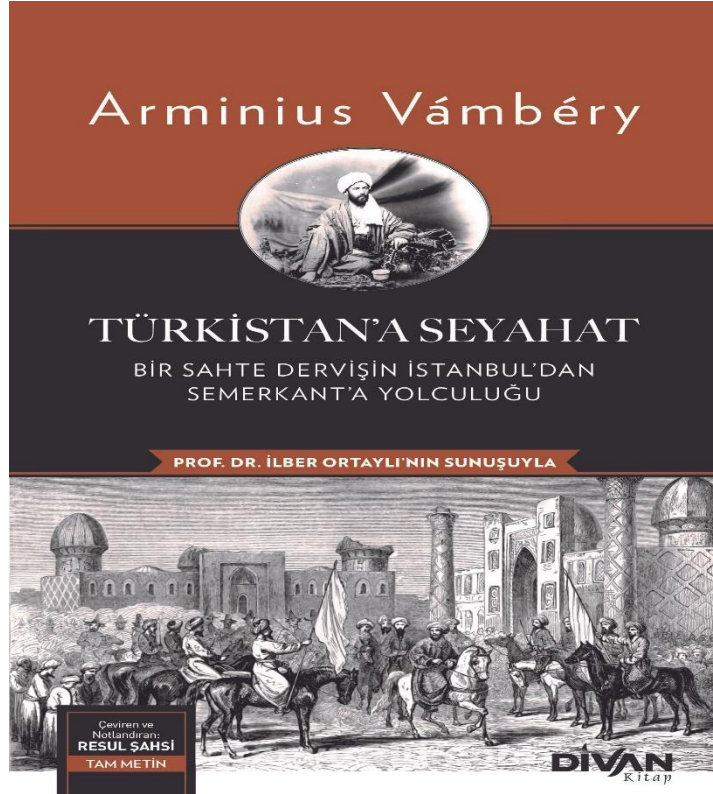
Makale Kabul | Accepted: 07.06.2022

Atıf | Cite as: Abdullah Gündoğdu, “Türkistan’a Seyahat Bir Sahte Dervişin İstanbul’dan Semerkant’a Yolculuğu (Kitap Tanıtımı)”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), Haziran 2022, s. 183-185.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1108254>

Arminius Vámbéry, Türkistan’a Seyahat Bir Sahte Dervişin İstanbul’dan Semerkant’a Yolculuğu, çev. Resul Şahsi, Divan Kitap, İstanbul 2022, 536 s., ISBN: 9786257263313.

Abdullah GÜNDOĞDU*

Arminius Vámbéry, 19. yüzyılın en ilginç şahsiyetlerinden birisidir. Napolyon Takıntısı (Napoleon Complex) olarak tanımlanabilecek belli fiziki engellerine rağmen, olağanüstü kabiliyetleriyle bu yüzyılın tarihini değiştirmeye azmetmiş siyasetçi, asker, bilim adamı, diplomat çok sayıda kişilik arasında temayüz etmiştir. Bizim düşünce ve

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, abdullahgundogdu@yahoo.com ORCID: 0000-0002-9171-6965

siyasi dünyamıza derinden etki etmesi onu ilginç kılan diğer bir husustur. Paşalar, bürokratlar, diplomatlar, aydınlar, sultanlar, hanlar, imparatorlar ile kurduğu yakın teşriki mesaine ilave olarak alim, derviş, seyyah, casus kimlikleri ile iç içe geçen hayat hikâyesi, onun üzerinde fazlasıyla gizem barındırmaktadır. Sultan Hamit'ten Herzl'e kadar kurmuş olduğu derin ilişki ağı onun hakkındaki bu gizemi beslemektedir.

1832'de Peşte'de fakir Yahudi ailenin bir ayağı aksak çocuğu olarak doğan Vámbéry, hayatını kazanmak için genç yaşta geldiği İstanbul'da altı yıldan fazla bir süre kalarak Türk kültür hayatına derinlemesine nüfuz etmiştir. Vámbéry, Tanzimat döneminde paşa konaklarında yabancı dil öğretmenliği yaparken, Fuat ve Âli paşaları da yakından tanımıştır. Âli Paşa'nın kütüphanesinde Türkistan'a yönelik yazılmış kitapların çokluğu onda seyahat ilgisini kamçulamış olmalıdır. Ali Suavi'den Namık Kemal'e, İsmail Gaspıralı ve Abdürreşit İbrahim'e kadar yenileşme döneminin fikir adamları ve aydınları üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkisini görmek mümkündür. Ayrıca Panislamizm'den Pantürkizm'e uzanan yelpazede devrin fikir akımları üzerinde de azımsanmayacak bir etkisinden söz edebiliriz. Sultan Abdülmecid'in saltanatının son dönemlerinde, kendi iddiasına göre sahte derviş kılığında, Türkistan'a seyahat ederek Rusya'ya karşı büyük bir Türklük aleminin varlığını keşfetmiş ve Türk kamuoyunun gündemine getirmiştir. Bu yönüyle onu, Rus tahakkümüne karşı mücadele eden Türkler için daha sonra Arap isyanındaki faaliyetleri bakımından Lawrence ile de kıyaslayabiliriz.

Şarkşinaslık çalışmaları yanında, Vámbéry'nin özellikle elimizdeki bu seyahat kitabı ile bizde Türkoloji'nin gelişmesi ve Türk dünyası kavramının oluşmasındaki etkisi büyüktür. Seyahat notları arasına sıkıştırdığı; *“Bir Türk hanedanı olma kimliği ile Osmanlı hanedanı, ortak dil, din ve tarih bağıyla birbirine bağlı çeşitli akraba unsurlardan Adriyatik'in kıyısından Çin'e kadar uzanan ve büyük Romanov'un imparatorluğundan daha güçlü bir imparatorluk”* ifadesi yazıldığı dönem için çok ilham verici bir yaklaşım olarak kabul edilmelidir.

Onun Türkistan seyahati, Kırım Savaşı'nın ardından, Balkanlar ve Karadeniz'de ilerleyemeyen Rus İmparatorluğu'nun Asya'daki Türk topraklarında yayılmakta olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönem aynı zamanda İngiliz İmparatorluğu'nun Rusların Hindistan'a giden yolunu, *Kaşkar- Merv- Herat* hattında kesmeye çalıştığı bir dönemdir. Onun bu gözlemlerinin Büyük Oyun çerçevesinde artan rekabet şartları altında yayınlanmış olması, eserinin tüm Avrupa'da olduğu kadar bizde de ilgi görmesine sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın ufukta belirmediği 1913'te ölümünden az önce bütün hayatına ve faaliyetlerine dair verdiği bir söyleşide Vámbéry, kendi hikâyesini şöyle özetler:

“İngilizler beni pek severler, çünkü onlara Asya'yı ilk tanıtan benim. Dönüşümde İstanbul'da beni kimse dinlemedi. Bu suretle seyahatim Türkiye hesabına iken İngiltere menfaatine neticelendi. Halbuki ben Macarların ecdadını aramaya çıkmıştım. Abdülhamid sözlerimi dinledi. Fakat neticede ne oldu? Birçok ihsan vererek beni Londra'daki Genç Türkleri kandırıp getirmek için İngiltere'ye yolladı. Bu teşebbüs bana biraz pahalıya mal oldu. Hatta İngiltere'deki şöhretimi de bu yüzden lekeleyecektim. Genç Türkler beni takdir etmediler. Bana Abdülhamid'in dostu diye itimat eylemediler. Hatta Meclis-i Mebusan'da alenen aleyhimde bulundular.”

Vámbéry'nin, Türkistan'a Seyahat adlı eseri, daha önce birçok değerli çalışma, seçki ve çevirileriyle tanıdığımız Resul Şahsi çevirisiyle Divan Kitap'tan yayınlandı. Vámbéry'nin eserini büyük bir yetkinlikle çeviren Resul Şahsi, zengin notlarıyla alana, pek çok yanlış anlamayı düzeltecek bir katkı yapmaktadır. Bu şekilde eserin daha sonraki ilaveleri de içeren karşılaştırmalı tam metni, Türk okuyucu ile ilk defa buluşmuş oldu. Bu yayın, Vámbéry hakkındaki giz bulutunu bir nebze olsun dağıtacağı gibi, eserin değerinin ve döneminin iyi anlaşılması için de önemli bir fırsat sunmaktadır.